

NACIONALINIŲ DISKUSIJŲ DEL VISUOTINIŲ BIOETIKOS NORMŲ DEKLARACIJOS RENGIMO APIBENDRINIMAS

Nacionalines konsultacijos dėl Visuotinių bioetikos normų deklaracijos parengimo vyko 2004 m. rugsejo 13 d. Vilniuje, Regioniniame bioetikos informacijos centre prie Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto.

Diskusijos vyko trijose grupėse. Grupės buvo sudaromos taip, kad kiekvienoje iš jų dalyvautų skirtingų profesijų bei veiklos srities atstovai. Grupės dirbo vadovaujant moderatoriui, padedant sekretoriui.

Grupėse buvo diskutuojama aktyviai, buvo juntamas dalyvių susidomėjimas Deklaracijos projektu.

Deklaracijos taikymo sritis

Kai kurie diskusijų dalyviai pasigedo tiksliai Deklaracijos tekste vartojamu terminu apibrėžimo. Jie teigė, kad apibrėžimai diskusijas būtų padarė aiškesnes ir produktyvesnes.

Pavyzdžiui, svarstant Visuotinių bioetikos normų deklaracijos apimama sfera, terminu apibrėžimo neaiškumai buvo ypač akivaizdūs. Dauguma diskusijos dalyvių pabrėžė būtinybę Deklaracijoje pateikti „bioetikos“ sąvokos apibrėžimą, nes kilo neaiškumu, ar Deklaracija turėtų apimti tik biomedicininę etiką, ar ji taip pat turėtų apimti ekologines etikos temas, tokias kaip demesys biosferai ir bioįvairovei, gyvūnų teisių apsauga ir t. t.:

Ü Jeigu laikomes siauresnio bioetikos apibrėžimo, butent, bioetikos kaip biomedicininės etikos apibrėžimo, tuomet aptariamame tekste turinys yra kiek per platus, kad būtų atskiriamas viename atskirame dokumente;

Ü Jeigu laikomes platesnio bioetikos apibrėžimo, kuris apima ir ekologinę etiką, tuomet principai, skirti reguliuoti elgesį su kitomis gyvūnų rūšimis, Deklaracijos tekste turėtų būti labiau išskirti.

Jeigu Deklaracija apsiriboja biomedicinine etika, tuomet ekologinė etika ir gyvūnų teisių apsauga nusipelnė atskiro instrumento, kuri galėtų būti priimti UNESCO ar kita tarptautine organizacija.

Deklaracijoje išvardintų principų skirstymas

Dauguma dalyvių sutiko su principų skirstymu į „bendruosius/fundamentinius“ ir „išvestinius“, kadangi „išvestiniai“ principai akivaizdžiai išplaukia iš „bendrujų/fundamentinių“ principų; jie labiau specifiniai ir siauresni. Todėl sujungus principus būtų neišvengta jų turinio pasikartojimo, arba būtų prarastas tam tikru svarbiu Deklaracijos vertybių bei principų pabrėžimas.

Priešingai tokiai nuomonei, kita grupė abejojo dėl principų skirstymo, kadangi skirstymo kriterijai jai atrodė neaiškūs. Be to, kai kurie dalyviai nebuvo isitikinė, kad Deklaracijoje išvardinti principai („bendrieji/fundamentiniai“, „išvestiniai“ ir „proceduriniai“) yra bioetikos principai (tokiu atveju jie atitiktų dokumento pavadinimą), ir buvo linke fundamentinius principus interpretuoti kaip bendrus etikos principus.

Deklaracijoje išvardintu principu hierarchija [Priority]

Principu suskirstymas i “bendruosius/fundamentinius” ir “išvestinius” yra glaudžiai susijęs su ju hierarchija. Tai buvo akivaizdu diskusijos dalyviu bandymuose iš naujo pergrupuoti “išvestinius” ir “bendruosius/fundamentinius” principus, remiantis skirtingu principu hierarchiškumo suvokimu.

Pavyzdžiui, dalyviai siule “Autonomijos ir atsakomybes” principa (10 straipsnis) perkelti i “bendruju/fundamentiniu” principu skyriu, pabrėžiant jo reikšme bioetikos istorijoje ir jo svarba besivystanciu šaliu bioetikai.

Taip pat buvo siulyta “Dalinimosi nauda” principa (13 ipsnis) perkelti i “bendruju/fundamentiniu” principu skyriu, atsižvelgiant i tai, jog UNESCO yra vienintele tarptautine organizacija, itraukianti ir išsivysciusias, ir besivystancias šalis; tokiu budu Deklaracijoje butu galima pabrėžti UNESCO demesi besivystanciams šalims.

Buvo siulyta “Atsakomybes biosferai” principa (7 straipsnis) iškelti i Deklaracijos dalies, aptariancios principus, pradžia, šis principas labai svarbus bendrame bioetikos kontekste.

Nuskambejo pavienis pasiulymas del “Žmogaus orumo, žmogaus teisiu ir teisingumo” principo (1 straipsnis), Deklaracijoje priskirto prie “bendruju/fundamentiniu” principu. Pasak keleto dalyviu, tokia formuluote apima keleta skirtingu principu; todėl žmogaus orumas turetu buti atskirtas nuo teisingumo principo, kuris reiškia vienoda žmogišku butybiu traktavima. Teisinguma buvo siulyta išskirti kaip atskira principa, arba sujungti ji su “Solidarumo, lygiateisiškumo ir bendradarbiavimo” principu (6 straipsnis), galbut suformuluojant nauja, bendresni, straipsnio pavadinima. Savokos “universalus teisingumas” vartojimas sulauke tam tikros kritikos. Buvo pastebeta, kad “universalaus teisingumo” principas bioetikos kontekste daugiausia vartojamas kalbant apie socialini isinguma. Kadangi egzistuoja skirtingos socialinio teisingumo sampratos, termino “universalus” vartojimas tampa problemiškas. Todėl buvo pasiulymu šio termino atsisakyti.

Praktinio principu pritaikymo problemos

Jeigu tarp Deklaracijoje išvardintu principu nera hierarchijos, ir nera specialios principu tvarkos, ju praktinis taikymas gali buti kompliktuotas.

Pavyzdžiui, “Žmogaus asmens viršenybes” (8 straipsnis) principo taikymas gali sulaukti prieštaringu interpretaciju. Keletas diskusijos dalyviu išvelge prieštaravima tarp šio principo ir kitu gyvu butybiu teisiu apsaugos. Jie pastebejo, kad “Žmogaus asmens viršenybes” principas yra adekvatus biomedicininu tyrimu srityje, taciau prieštaringas Deklaracijos kontekste. Buvo išre nuomone, kad šio principo laikymasis gali kelti rimta pavojų, kad bus ignoruojami kiti svarbus bioetikos reikalavimai. Pavyzdžiui, gali kilti prieštaravimas re lavimui pripažinti ir saugoti gyvunu teises, reikalavimui teisingai skirstyti sveikatos išteklius, ar reikalavimui visuomenes sveikata laikyti prioritetine sveikatos priežiuros sritimi.

Prieštaravimas taip pat gali kilti tarp “Geradarystes nekenkimo” (4 straipsnis) ir “Pagarbos kulturinei ivairovei ir pliuralizmo” (5 straipsnis) principu. Jeigu visuomene, besilaikanti savo kulturiniu tradiciju, primeta elgesio modeli

individui, kuris nepritaria šioms tradicijoms (pvz., kontraceptiniu priemoniu vartojime), ar isikišimas į šį procesą turetų būti traktuojamas kaip “Geradarystės ir nekenkimo” principo igyvendinimas, ar kaip nepagarba kulturinei įvairovei ir pliuralizmui?

Visi paminėti pavyzdžiai diskusijų dalyvių buvo naudojami, atskleidžiant sunkumus praktiniuose sprendimuose, jeigu tarp Deklaracijos principu nėra hierarchijos. Todėl kai kurie dalyviai siūle du galimus praktinio principu taikymo problemas sprendimus, kurie apibendrinius skambėtų taip:

- Ü Sprendimas dėl principu svarbos ir tvarkos turetų būti paliktas atskirai visuomenei, kuri remtųsi savo tradicijomis bei vertybėmis;
- Ü Principai turetų būti interpretuojami konkrečiame jų taikymo kontekste; pavyzdžiui, “Žmogaus asmens viršenybės” principas yra aiškus biomedicininio tyrimo kontekste.

“Proceduriniu principu” taikymo sfera

Tam tikru abejonių kilo, analizuojant “procedurinius principus”, kadangi šiu principu taikymo kontekstas nebuvo pakankamai aiškus. Bioetikos problemos iškyla labai skirtinguose kontekstuose; pavyzdžiui, mediko-paciento santykiai, etikos komiteto darbas, valstybinė politika. Todėl labai ambicinga formuluoti procedurinius principus, kuriuos pavyktų taikyti visose bioetikos srityse ir kontekstuose. Diskusijos dalyvių nuomone, būtų labai naudinga paaiškinti “proceduriniu principu” taikymo kontekstą.

Skyriaus “Specialieji klausimai” aptarimas

Buvo pastebėta, kad prieš kuri laiką šalys narės buvo užpildyti klausimyną, kuriame greta kitu dalyku buvo klausiama apie specifines problemas, kurios turetų būti itrauktos į Deklaraciją. Todėl kai kurie diskusijos dalyviai pasigėdo skyriaus, aptariančio specifines bioetikos problemas.

Specifiniu klausimu itraukimas į Deklaraciją neabejotinai praturtintų jos turinį ir padėtų daug aiškiau apibrėžti instrumento taikymo sritį. Tačiau daugelis dalyvių pastebėjo, jog tokiu atveju labai padidėtų dokumento apimtis. Todėl dauguma dalyvių palankiai priėmė idėją Deklaraciją papildyti specialia protokoliais, reglamentuojančiais specifines bioetikos problemas. Tačiau buvo pasiūlymu į Deklaraciją itraukti skyrių, skirtą “keliams” prioritetiniams specifiniams klausimams. Pavyzdžiui, klausimai, susiję su visuomenės sveikata, įsė į sveikatos priežiūrą (ypac pabrėžiant pažeidžiamu asmenų teises), kamieniniu lasteliu tyrimais, klonavimu, biomedicininio tyrimu etika buvo pasiūlyti kaip galimos specifinės temos.

Kitos pastabos

Keletas dalyvių išreiškė nuomone, kad “žmogaus asmens” savokos reikšmė labai skiriasi filosofiniame ir teisiniame diskurse. Pavyzdžiui, teisiniame skirtingu šalių kontekste “asmens” savoka priskiriama skirtingoms žmogiškoms butybėms (pvz., ar gemalas turetų būti laikomas asmeniu?). Todėl šie dalyviai siūle vietoje savokos “žmogaus asmuo” vartoti savoką “žmogiškoji butybė”.

Taip pat nuskambejo pasiūlymas 11 straipsnio pavadinimą pakeisti iš “[Informuoto] Sutikimo” į “Laisva ir informuota sutikima”, tokiu būdu akcentuojant esminius šio svarbaus principo požymius.

Taip pat buvo siulyta sutrumpinti 2 straipsnio (“Tikslai”) ketvirta dali ir ją išdestyti taip: “prevent scientific and technological activities contrary to human dignity, threatening human rights and fundamental freedoms”. Tokiu būdu, pasak kai kurių dalyvių, būtų išvengta pasikartojimo jau Preambuleje išsakyto teiginio apie mokslo ir technologijų vystymosi naudą.

Išvados

Apibendrinant galima teigti, kad dalyviai palankiai priėmė Deklaracijos idėją ir pozityviai įvertino jos struktūrą ir turinį. Kritinės pastabos ir pasiūlymai daugiausia buvo skirti instrumento praktiniam taikymui, todėl jie būtų svarbūs būtent Deklaracijos įgyvendinimui.

Buvo pastebėta, kad didėja šiuolaikinės visuomenės priklausomybė nuo spartaus technologijų vystymosi, suteikiančio milžiniškas galimybes žmonijai ir konkrečiam individui. Bioetika, kaip disciplina, apimanti etinius, teisinius, socialinius, kultūrinius ir ekonominius gyvybės mokslu bei su jais susijusių technologijų aspektus, yra neabejotinai atsakinga už tai, kad spartaus mokslo skverbimosi į visuomenės gyvenimą akivaizdoje būtų išsaugota pagarba žmogaus orumui, kad būtų apsaugotos žmogaus teisės ir pagrindinės laisvės. Todėl UNESCO Deklaracija yra traktuojama kaip instrumentas, teikiantis esmines nuorodas susidurus su bioetikos problemomis visame pasaulyje.

Diskusijų metu buvo ne kartą pastebėta, kad Deklaracijos rengimo ir taikymo procesas nėra paprastas. Todėl nacionalines konsultacijas, siekiančias atspindėti visuomenės nuotaikas daugelyje šalių, buvo vertinamos palankiai. Diskusijų dalyviai išreiškė pageidavimą būti informuojami apie tolesnį Deklaracijos rengimo procesą.